

feldolgozatlanására hívja föl a figyelmet. A Bathyány Ferenc köréhez tartozó Kuprisicz Márkó tevékenységének bemutatása kiindulása lehet a téma feldolgozásának.

Dominkovits Péter kutatásainak tanulsága, hogy az 1605. év hadiesemény-sorozatának következtében a térségben alapvető változások áll-

nak be a törvényhatóságok működésében, a birtokrészek, uradalmak reorganizációjában, s ennek részeként pl. a térség birtokforgalmának továbbbi vizsgálatával vonható meg a jövőben a háborús pusztítás mérlege mind gazdasági, mind társadalmi szempontból.

Kincses Katalin Mária

KÉT FORRÁSKIVÁGÁS LACKNER KRISTÓFRÓL

Dominkovits Péter

**Egy gazdag városvezető, Lackner Kristóf polgármester javai
(Végrendeletek, hagyatéki- és vagyonelejtárak, osztályok 1591–1632) /
Besitztümer eines reichen Stadtleiters, des Bürgermeisters Christoph Lackner
(Testamente, Verlassenschafts- und Nachlassinventare,
Vermögensteilungen 1591–1632)**

(Kiadja / Herausgegeben von: Győr–Moson–Sopron Megye Soproni Levéltára / Ödenburger Archiv des Komitats Győr–Moson–Sopron, Sopron, 2007. 118 o.)

Tóth Gergely

**Lackner Kristófnak, mindkét jog doktorának rövid életrajza /
Vitaе Christophori Lackhner I. U. D. Hominis, brevis consignatio**

(Sopron Város Történeti Forrásai, C sorozat, 5. kötet. / Quellen zur Geschichte der Stadt Ödenburg, Reihe C, Band 5. Kiadja / Herausgegeben von: Győr–Moson–Sopron Megye Soproni Levéltára / Ödenburger Archiv des Komitats Győr–Moson–Sopron, Sopron, 2008. 219 o.)

Két fontos, új kötettel gazdagodott a korábbi Sopron emblematikus személyének, a humanista tudósnek, ötvösművésznek, jogi doktornak, városbírónak, a több mint másfél évtizeden át, 1613–1631 között polgármesterként tevékenykedő városvezetőnek, Lackner Kristófnak (1571–1631) életútját, tevékenységét és hatását bemutató irodalom a Soproni Levéltár kutatói gárdája töretlen lendületű, nagyon magas színvonalú forráskiadó munkájának köszönhetően. Dominkovits Péter könyve a vagyonos városvezető saját és családtagjaitól (szüleitől, feleségétől) reá háramlott anyagi javakat tartalmazó forrásoknak: végrendeleteinek, hagyatéki- és vagyonelejtárainak, valamint az osztálytéttelek alkalmával készült, eddig publikálatlan iratainak a forrásközlés legmagasabb kívánalmainak megfelelő kiadása. Tóth

Gergely Lackner Kristóf egyes szám harmadik személyben megírt „életrajznak álcázott ön-életrajzát”, pontosabban életének és politikai pályafutásának 1618-ig terjedő, annak első szakaszát bemutató önéletrajzát adta közre.

Külön érdeme a köteteknek a két-, illetve háromnyelvűség. Dominkovits Péter kiadványában a források eredeti nyelven, németül vagy latinul olvashatók, a forrásokat kísérő jegyzetek, a bevezető tanulmány, a mutatók magyarul és németül. Tóth Gergelyben az eredetileg latin nyelven íródott *Vita* és magyar fordítása – nagyon szerencsésen – párhuzamosan olvasható, a szövegkritikai jegyzetek latin nyelvűek; a tárgyi jegyzetek, a kísérő tanulmány és a mutatók, jegyzékek rendszere pedig magyar és német nyelvű. Mindez a soproni forráskiadás hagyományá vált koncepciójá-

nak felel meg, törekedvén a város és a régió soknyelvűségének prezentálására és térben nagyban kiszélesítve a magyar történeti kutatás eredményeinek hatókörét.

Dominkovits Péter bevezető tanulmányának historiográfiai részében összefoglalja, rendszerezi a Lackner-kutatás biográfiai, történeti, várostörténeti, irodalom- és művelődéstörténeti, művészettörténeti vonatkozásait. Ennek legfőbb tanulsága, hogy Lackner életműve igen szerteágazó, hiszen a felsorolt tudományterületeken belül a nyomdászattörténet, a technika- és ipartörténet, nevelés- és iskolatörténet, a szimbólum-kutatás, a mentalitástörténet is számot tartja munkásságát. A szerző kiemeli, hogy az életmű talán legnagyobb teret kapott része a várostörténeti kutatások mellett a polgármester tudósi és írói működése. E helyen szeretnénk fölhívni a figyelmet arra, hogy Lackner Kristóf tevékenységének, életútjának több olyan momentuma van, amelyek a hadtörténeti kutatás számára is fontosak. Jelen ismertetésben az alábbiakban két nagyobb kérdéskört exponálunk: Lackner szerepét Bocskai István és Bethlen Gábor erdélyi fejedelem mozgalomban.

Dominkovits Péter tanulmánya Lackner Kristóf pályáivét egy több generáción keresztül átívelő, gondosan építkező, anyagiakban folyamatosan gyarapodó család történetének kontextusába helyezi, melynek sarokpontjai a szisztematikus vagyoni gyarapodás mellett a műveltség, a világlátás, a kiváló politikai érzék, amely Lacknert peregrinációja után, 1599-ben azonnal a városvezető elitbe emeli (1599-től 1603-ig, városbíróvá választásáig belső tanácsos). Városi országgyűlési követként, már pályája legelején (először 1602-ben), s a század első évtizedében diplomáciai útjain magas szintű politikai jártasságra tesz szert. A sikeres 1602. évi bécsi és 1602., 1603. évi prágai delegációk tagja, amelyek Lackner számára kitűnő politikai iskolának bizonyulnak (a prágai delegációkban már nemcsak szűkebb pátriája, hanem a magyarországi szabad királyi városok küldötte). 1603–1604-ben városbíróvá választják, 1604-ben a Habsburg kormányzat legfontosabb hivatali-katonai tisztségviselőinél a magyarországi szabad királyi városok szószólójaként a katonatartás ügyében tárgyalt a törökök elleni hadjárat finanszírozására szolgáló 100 000 dénáros hadiadó kivetéséről. Pályafutása kezdeti szakaszának csúcspontjai pedig – Dominkovits Péter szavaival – Lackner

„1605. évi városvédő katonai szolgálata” Bocskai hadai ellen, melynek során Sopron és környéke háborús területté változik, majd ennek lezártaival „1606-ban fontos követei útja volt: a bécsi béke megkötését követően” Szentbertalany Menyhért polgármesterrel „ő utazott el Illésházy nádorhoz, aki megnyugtatta őket az evangélikus... vallásgyakorlattal kapcsolatban”. Megerősítik a protestáns város privilégiumait, véleményünk szerint köszönhetően annak a városi elit által következetesen gyakorolt érdekérvényesítő politikának, melynek során a meglévő erőviszonyok helyes felmérésének következtében Sopron gyarapodása, privilégiumainak erősödése a XVII. század első felében folyamatos volt.

A felsoroltak összefüggésében a Lackner-hagyaték különös jelentőséget kap, ahogyan ezt Dominkovits Péter hangsúlyozza, ám a szerző jogosan hívja föl a figyelmet a hagyományostól eltérő kutatási irányokra. Ezzel messzemenően egyet értve rámutatunk, hogy az új irányoknak vannak hadtörténeti vonatkozásai is, éppen a Lackner-hagyaték felhasználásának egyik fontos elemeként a végrendelet által dokumentált Lackner-alapítvány működésével kapcsolatban: kutatási téma lehet ennek részeként az alapítványhoz szóló 1630–40 között íródott folyamodványok feltárása, melyekben az érintettek török rabságból való megszabadulásukat várják.

Tóth Gergely kötetének bevezető tanulmánya szintén bemutatja a Lackner-életművet, majd rátér a már Dominkovits Péter által felvetett, új kutatási irányok hangsúlyozására. Helyesen mutat rá, hogy a kutatások alapvető szempontja kell hogy legyen a továbbiakban, hogy az életmű önmagában, csakis Lackner Kristófra koncentrálnva, őt kora és városa egyetlen, kortársait elhomályosító fényben tündöklő városvezetőjének tekintve, ezáltal kiszakítva őt a Sopronban a XVII. században működő politikai elit viszonyrendszeréből, nem érhető meg.

Az írás részletesen, példamutató igényességgel feltárja a kiadott önéletrész keletkezéstörténetét, a kézirat sorsát és utóéletét, a forrás műfaját, szerkezetét, stílusjegyeit, stílusrétegeit, megírásának okát (Tóth Gergely megfogalmazásában egyfajta számvetés és valamiféle „alapanyag” egy majdani „parentáló számára, hogy az utókor minél pontosabban megismerhesse életútját”), de betekintést nyerhetünk abba az izgalmas munkába is, amely a kézirat feltárásához vezetett.

A bevezetés harmadik fejezete a *Vitában* Lacknerről újonnan megtudott adatokra hívja föl a figyelmet, s ezzel rátérünk a forrás bizonyos részeinek ismertetésére. Feltárulnak tanulóeveinek epizódjai, az ötvösmesterség kitanulása, magánéletének momentumai, részletes bemutatásra kerül peregrinációja, feltérképeződnek külföldi kapcsolatai, teljes politikai pályafutása városvezetőként és az országos politikában résztvevő politikai elit tagjaként 1618-ig, s itt kapunk adalékokat az önéletrajz újonnan feltárt, katonai vonatkozásaira is, melyek-re e helyen csak igen vázlatosan utalhatunk.

Első helyen mindjárt egy, a hadtörténet írás számára is talán fontos, eddig ismeretlen adalék szerepel. A tudós városvezető felnőtt élete (morvaországi) középiskolai tanulóveit megszakítva másfél éves katonai pályafutással kezdődik; unokabátyjához csatlakozva, 1588–89 körül, császári véresként szolgál a Felvidéken. Az ott szerzett tapasztalatokat aztán hasznosította is. Sopron Bocskai seregeitől 1605-ben elszöndevett ostromának idején, melynek epizódjairól néhány, a kutatás számára eddig ismeretlen adattal szolgál Lackner önéletrajza, különösen az ostrom utáni eseménytörténetet illetően (XVIII–XXII. fejezet). Ezek között olvasható pl. Balf és Kópháza elpusztítása Bocskai hadai által (június 10.), ami a XVIII. század első harmadában, Hajnóczy Dániel soproni evangélikus líceumigazgató kiegészítéseinek jóvoltából Bél Mátyás *Notitiájában* éppen a Lackner-önéletrajz alapján került részletes elbeszélésre, s került be ezáltal történeti irodalmunkba (az esemény körülményei, ha egyáltalán bekövetkeztek, további tisztázást igényelnek). A másik eseménysorozat, melyet a *Vita* jóvoltából pontosíthat a kutatás, Sopron külvárosának június 11-i ostroma. Lackner leírása a Sopronba bevonuló császári hadak létszámát illetően (1500 helyett 500-an) a *Faut-krónikában* közölteket erősíti meg az Istvánffy Miklós történeti művében leírtakkal szemben. Ami pedig Lackner személyes helytállását illeti, megtudhatjuk, hogy ez előtt néhány nappal, a június 6-i ostromban maga is részt vett (XVIII. fejezet). Fény derül a Lackner által a Bocskai mellé állt Dersffy Ferenc, Sáros vármegyei főispán ellen július 1-jén vezetett „büntetőexpedíció” részleteire is, ami gyakorlatilag egy korabeli zsákmányszerző portya volt.

Sopron a XVII. század első harmadában országos jelentőségű események színhelyévé vált többek között Lackner Kristóf politikai te-

vékenységének köszönhetően. Ennek csúcspontja, úgy véljük, egy hadtörténeti aspektusait tekintve is kiemelkedő időszak, amely már Lackner polgármesterségének időszakára esik: az 1620–1622. év politikai, katonai, diplomáciai történései (gazdag forrásanyaga tovább kutatható többek között a Soproni Levéltár Lad. VI. et F. Fasc. IV. Num. 251–316. jelzésű iratait vizsgálva). A harmincéves háború kelet-európai hadszínterén zajló katonai események, a protestáns Bethlen Gábor erdélyi fejedelem fellépése, közvetlen katonai fenyegetése a soproni városvezetést is állásfoglalásra készítette. E helyen vitakoznék Tóth Gergely vélekedésével, mely szerint „a királyi felségről műveket ír, királyhűségét lépten-nyomon hangoztató Lackner számára... traumát okozhatott”, hogy a város az erdélyi fejedelem pártjára állt, valamint hogy 1620-ban a város „öt küldte Bethlen beszercebányai gyűlésére követnek, vagyis saját elvei ellenére kellett cselekednie” (s nem utolsó sorban ez vetett véget a polgármesteri hivatal ideiglenes megszakítása mellett életrajza továbbírásának). (17. o.) Véleményem szerint Lackner politikai gondolkodása ennél árnyaltabb. Az eddigi feltárt források és szakirodalom alapján úgy látom, hogy Lackner és a magisztrátus 1620 tavaszán a nemzetközi és helybéli katonai erőviszonyoknak megfelelően foglalt állást II. Ferdinánd és a Sopron vármegyei főispán, Esterházy Miklós politikája ellenében, Bethlen és szövetségesei mellett, s a május 31-én megnyíló beszercebányai országgyűlésen is. Fél év múlva azonban, amikor a november 8-i fehérhegyi vereség után a helybéli katonai erőviszonyok megváltoztak, majd az 1621. májusi császári megtorlás fenyegetett, a város azonnal váltott, új stratégiát alkalmazott (a büntetést 2400 tallérral, 20 ezer forintra és 200 akó borral „vásárolták ki”). Vagyis a városvezetés, talán Lacknernek is köszönhetően gyorsan „helyrehozta tévedését”, a császáriakhoz csatlakozott. Ez a momentum a tapasztalt politikus Lacknert véleményem szerint túllendíthette esetleges „traumáján”. Hozzáteszem, a soproni városi elit a XVII. században mindent elkövetett a protestáns felekezet érdekeinek érvényesítéséért, ugyanakkor ezt mindvégig oly módon tette, hogy minden fórumon a feltétlen királyhűséget hangoztatta. Végül, ezen előzmények után, illetve a nikolsburgi békét követően került sor a század első felének és Lackner Kristóf pályafutásának legjelentősebb eseményére, az 1622. május 15-én

megnyitott, fényes külsőségek mellett lebonyolított soproni országgyűlésre. A diéta első számú diplomáciai aktsa a Bethlentől visszaszerzett koronával való királyné-koronázás volt. A koronázás és az országgyűlés emlékére II. Ferdinánd augusztus 4-én Sopronnak új címet adományozott, egyben megerősítette és kibővítette Sopron privilégiumait (mindennek jelentősége Sopron korábbi Bethlen-pártiságát tekintve hangsúlyozandó); a két évtizede országos politikai ügyekben tevékenykedő Lackner Kristófot pedig birodalmi palotagróffá nevezték ki (ami az önéletrajz folytatására sarkallhatta volna).

Az önéletrajz nem folytatta, azonban az átért katonai események, hatalmi váltások Lacknert, írói munkásságát folytatandó, államelméleti elmélkedésekre készítették, melynek gyümölcseként két munkája jelent meg 1625-ben, melyeket a XVIII. századi hadtudományi bibliográfiák is a hadtudományi irodalom körébe soroltak, akárcsak korábban Zrínyi Miklós, akinek könyvtárában mindkettő a „Militares” szakban volt elhelyezve (ahogyan ezt Hausner Gábornak a Hadtörténelmi Közlemények legutóbbi számában megjelent tanulmánya feltárta). Az államelméleti irodalom és az erkölcsfilozófiai elmélkedés között elhelyezkedő fejedelmi tükrök közé sorolható *Aphorismi Politici pro Principe, Republica, Pace, Bello, Oeconomia et Bonis Moribus...* címen Tübingenben megjelent aforizmagyűjteménye, amely a spanyol Antonio Guevara fiktív *Marcus Aurélius-életrajz*ából válogatott idézeteket

tartalmaz. Lackner ebből külön fejezetekbe gyűjtötte a fejedelemtől, az államtól, a jó erkölcsről stb. szóló idézeteket, közöttük *Pro Bello et Pace* címen a háború és béke gondolatával foglalkozókat. Úgy véli, a háborút a gyakorlatban kell tanulni, hosszú elmélkedéseket közöl többek között az igazságos háborúról és az igazságos békéről, a vezéri szerencséről. *Galea Martis hoc est bona militia* című könyve szintén összefügg az államelmélettel és a morálfilozófiai művekkel. Lackner nyolc osztályát sorolja fel a hadakozáshoz szükséges erényeknek, s minden egyes osztályhoz ókori klasszikusoktól származó aforizmákat közöl és ezekhez egy-egy emblematikus képet csatol. A közel 500 (!) citátum alapján egy nagyon árnyaltan gondolkodó, széleslátókörű, morális alapon, éretten filozofáló politikusnak a hatalomhoz, a katonai erényekhez, a háborúhoz kapcsolódó attitűdje bontakozik ki, aki a hadakozást tudományos diszciplínaként fogalmazza meg.

Dominkovits Péter és Tóth Gergely igényes, szép kivitelű, áttekinthető szövegtükörrel rendelkező, a mutatók használatát megkönnyítő útmutatókat tartalmazó, a korszakra vonatkozó, korszerű német és latin nyelvű forráskiadás kívánalmainak mindenben megfelelő munkája további bázisa lehet tehát a XVII. századi várostörténet, politika-, diplomácia, gazdaságtörténet, mentalitás- és művelődéstörténet, s nem utolsósorban hadtörténet kutatónak.

Kincses Katalin Mária

JANET MACDONALD

FEEDING NELSON'S NAVY

The True Story of Food at Sea in the Georgian Era

(Chatham Publishing, London, 2006. 224 o.)

Janet Macdonald, számos szakácskönyv szerzője, kultúrtörténészként e könyvében a francia forradalmi és a napóleoni háborúk brit haditengerészetének élelmezéséről folytatott kutatásait foglalja össze. Művének megírásában többek között az a szándék vezérelte, hogy

leszámoljon a György-kori haditengerészetről keringő rémtörténetekkel, melyek szerint a legénység romlott sózott húson és zsizsikes kétszersültön élt volna nap-nap után. A szerző véleménye szerint, ha mindez igaz lett volna, a Royal Navy nem lett volna az az imponáló, ha-